

**O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA GENDERGA OID METAFORALAR VA
ULARNING MADANIY AHAMIYATI**

Ergasheva Nozima Xasan qizi

Ozbekiston Jahon tillari Unversiteti, Ingliz tili 3- fakulteti, Ingliz tili nazariy aspektlari N3 kafedrası stajyor oqituvchisi

Genderga oid metaforalar tilning ijtimoiy va madaniy kontekstida muhim rol o'ynaydi. Bu metaforalar nafaqat tilning strukturasi, balki jamiyatdagi gender roli va stereotiplarni ham aks ettiradi. O'zbek va ingliz tillarida genderga oid metaforalar orqali farqliliklar va o'xshashliklarni ko'rish mumkin. O'zbek tilida genderga oid metaforalar ko'pincha an'anaviy rol va stereotiplar bilan bog'liq. Masalan, ayollar ko'pincha "gullar" yoki "xonimlar" sifatida tasvirlanadi, bu ularning nozikligi va go'zalligini ta'kidlaydi. Boshqa tomondan, erkaklar "bosh" yoki "yetakchi" kabi metaforalarda ifodalanadi, bu ularning kuchi va avtoritetini ko'rsatadi. Bu tilda gender rollari ko'proq an'anaviy qadriyatlar bilan bog'liq bo'lib, ayollarni passiv, erkaklarni esa faol rolda ko'rsatadi. Ingliz tilida esa genderga oid metaforalar yanada rang-barang va murakkab. Masalan, "breaking the glass ceiling" (shisha shiftni sindirish) metaforasi ayollarni ish joylarida yuqori lavozimlarga erishishda to'siqlarni yengish jarayonida tasvirlaydi. Boshqa misollar, masalan, "man up" (erkak bo'l) erkaklarni kuchli va qat'iyatli bo'lishga chaqiradi. Bu metaforalar gender rollarini o'zgartirishga va yangi paradigmalarga olib kelishga xizmat qiladi.

Madaniyat darajasida, bu metaforalar o'zaro bog'liq. O'zbek madaniyatida an'anaviy gender rollari ko'proq saqlanib qolgan, bu esa tilda o'z ifodasini topadi. Ingliz madaniyatida esa gender rollarining o'zgarishi va yangilanishi ko'proq aks etadi. Bu farqlar, shuningdek, jamiyatdagi gender tengligi va stereotiplarga qarshi kurashishga ta'sir qiladi. Metaforalar til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni aks ettiruvchi qudratli vositadir. Ular gender rollarini va stereotiplarini ifodalashda muhim ahamiyatga ega. O'zbek va ingliz tillarida genderga oid metaforalar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning madaniy konteksti hamda ijtimoiy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbek tilida genderga oid metaforalar ko'pincha an'anaviy qadriyatlar va stereotiplarga asoslangan. Misol uchun, ayollar "uyning oqshomi" yoki "tinchlik manbai" sifatida tasvirlanadi. Bu ularning uy ichidagi roli va muhimligini ko'rsatadi. Erkaklar esa "bosh" yoki "o'z-o'zini ta'minlovchi" sifatida ifodalanadi, bu ularning faolligini va mas'uliyatini ta'kidlaydi. Bunday metaforalar O'zbek madaniyatidagi an'anaviy gender rollarini kuchaytiradi va ayollarning ijtimoiy hayotdagi o'rnini cheklaydi.

Ingliz tilida esa genderga oid metaforalar ko'proq o'zgaruvchan va dinamikdir. "Glass ceiling" (shisha shift) kabi iboralar ayollarning ish joyidagi muammolarini va gender tengsizliklarini yoritadi. Boshqa bir misol "woman's work" (ayol ishi) iborasi, bu esa ayollar uchun an'anaviy ravishda belgilangan rolni ko'rsatadi, lekin bu so'zlar zamonaviy kontekstdagi o'zgarishlarga ham ochiqdir. Ingliz tilidagi bunday metaforalar gender rollarini o'zgartirish va tenglikni ta'minlash yo'lida harakatlarni rag'batlantiradi. Madaniyat va ijtimoiy kontekst bu metaforalarning shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. O'zbek madaniyatida an'anaviy gender roli ko'proq kuchli va saqlangan, bu esa tilda o'z aksini topadi. Ingliz madaniyatida esa gender rollari, jumladan, yangi qadriyatlar va yondashuvlar orqali o'zgarayotganini ko'rish mumkin. Bu farq, ijtimoiy o'zgarishlarga va gender tengligi haqidagi munosabatlarga ta'sir qiladi.

Tillarning lingvomadaniy xususiyatlari til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aks ettiradi. Har bir til o'ziga xos madaniyat va tarixiy kontekstda shakllanadi.

Lingvomadaniy xususiyatlar quyidagi jihatlarida namoyon bo'ladi: Birinchidan, til orqali madaniyatning qadriyatlari, an'analari va urf-odatlarini ifodalaydi. Har bir til o'ziga xos so'zlar, iboralar va metaforalarga ega bo'lib, ularning mazmuni madaniy kontekstdan kelib chiqadi. Masalan, o'zbek tilida "mehmondorlik" tushunchasi juda muhim ahamiyatga ega, bu esa o'zbek xalqining mehmonlarga nisbatan hurmatini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, tillarning lingvomadaniy xususiyatlari o'zaro muloqotda va kommunikatsiyada namoyon bo'ladi. Har bir tilning o'ziga xos grammatik va leksik qoidalari mavjud bo'lib, ular madaniyatning ruhini aks ettiradi. Masalan, ingliz tilidagi "small talk" (kichik suhbat) tushunchasi ijtimoiy muloqotdagi muhim o'rin tutadi va bu orqali ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga yordam beradi. Uchinchidan, tilning lingvomadaniy xususiyatlari odamlarning dunyoqarashini ham aks ettiradi. Til orqali insonlar o'z tajribalari, his-tuyg'ulari va fikrlarini ifodalashadi. O'zbek va ingliz tillaridagi so'z va iboralarning ta'rifi, ularning qanday tasavvur va qadriyatlarni ifodalashi, ikki madaniyat orasidagi farqlarni ko'rsatadi. To'rtinchidan, til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik ta'lim va o'rganish jarayonida ham muhim rol o'ynaydi. O'zbek yoki ingliz tilini o'rganish orqali nafaqat til, balki o'sha tilga mansub bo'lgan madaniyat haqida ham bilim olamiz.

Xulosa qilib aytganda, O'zbek va ingliz tillarida genderga oid metaforalar nafaqat tilning o'ziga xosligini, balki madaniy qadriyatlarni ham aks ettiradi. Bu metaforalar orqali gender rollarining qanday shakllanayotgani va o'zgarayotganini tushunish mumkin. Metaforalar, shuningdek, jamiyatdagi gender tengligini ta'minlashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki ular o'zaro tushunishni va ijtimoiy o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlaydi. Natijada, O'zbek va ingliz tillarida genderga oid metaforalar til va madaniyatni birlashtiruvchi vosita sifatida muhim rol o'ynaydi. Ular gender rollarining shakllanishini, ijtimoiy stereotiplarni va madaniy qadriyatlarni aks ettiradi. Metaforalar orqali gender tengligi va o'zgaruvchan ijtimoiy muhitni tushunish mumkin, bu esa jamiyatda ijtimoiy o'zgarishlarni rag'batlantirishga yordam beradi. Tillarning lingvomadaniy xususiyatlari madaniyatni ifodalash va o'zaro muloqotni osonlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Til va madaniyat o'rtasidagi bu o'zaro bog'liqlik, insonlar o'rtasidagi muloqotni yanada boyitadi va tushunishni osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кубрякова Е.С. Основы морфологического анализа. На материале германских языков. Монография, изд. 2-е, М., изд-во ЛКИ, 2008.
2. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. Москва, издательство литературы на иностранных языках, 1957.
3. Фурс Л.А. Когнитивные аспекты синтаксиса английского простого предложения. Учебное пособие, Тамбов, изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2005.
4. Хауруилаев М., Нақберdiyev М. Mantiq. Toshkent, 1993, 235-bet.
5. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Vol.1. Concept Structuring Systems. Cambridge Massachusetts: The MIT Press, 2000.
6. Terence Parsons. Events in the Semantics of English: A Study in the Sub-atomic Semantics. Cambridge, Mass., MIT Press, 1990.
7. Jackendoff Ray. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. Oxford, Oxford University Press, 2002.